

Література

1. Григорчук Ю. Проза Віри Вовк: Виміри сакрального. / Юлія Григорчук – Брустурів: Дискурсус, 2016. – 364с.: іл.
2. «Координати». Антологія сучасної української поезії на заході [Текст] / [упоряд. Бойчук Б., Рубчак Б.] – В 2.т – Т.1. Нью-Йорк-Мюнхен: «Сучасність», 1969. – 372 с.
3. «Півстоліття напівтиші». Антологія поезії Нью-Йоркської групи [Текст] / [упоряд. М. Ревакович] – К.: Факт, 2005. – 373 с.
4. Поети «Нью-Йоркської групи»: антологія [Текст] / [упоряд. О.Г. Астаф'єв]. – Х.: Ранок, 2003. – 288 с.
5. Ревакович М. Дещо про Нью-Йоркську групу, // «Світо-вид», № 2(23), Київ – Нью-Йорк, 1996. – с. 102 – 110.
6. Сорока П. Емма Андіївська: Літературний портрет. – Тернопіль: Стар Софт, 1998. – 240 с.: фотогр.
7. Karabowicz T. «Grupa Nowojorska». Drogi i rozdroża ukraińskiej literatury emigracyjnej po 1959 roku. – Lublin: Episteme, 2014. – 302 s. – S. 121-132.

Єдинення розбитого мира в літературному творчестві еміграційних поетів Нью-Йоркської групи
 Стаття присвячена поверненню літературного творчества еміграційних поетів, об'єднаних в 1959 року в Нью-Йоркську групу, к літературному дискурсу України. В статті розглядається феномен групи з позиції історичного розвитку на фоні її поетических видань. Задача статті состоить в тому, щоб дослідити і показати історію Нью-Йоркської групи як авторський творчеський феномен, но в контексті часового становлення групи, з перспективи об'єднання розбитого мира на фоні бурних епох і цивілізації. Нью-Йоркська група – це в українській літературі творчеська формація, котра, живучи в еміграції в США, Бразилії і Німеччині, вдихнула Україною і вошла в канон української літератури другої половини ХХ в. Це були Емма Андіївська, Роман Бабовал, Богдан Бойчук, Женя Васильковська, Віра Вовк, Патриція Килина, Олег Коверко, Юрій Коломиец, Марія Ревакович, Богдан Рубчак, Юрій Тарнавський і Марко Царинник. На прикладі Нью-Йоркської групи в теченні цілого творчеського феномена видно зв'язок еміграційних авторів з материком, їх ностальгія по рідній землі, названа Александром Астаф'євим феноменом самосознання.

Ключевые слова: Нью-Йоркская группа, поэзия, эмиграция, изгнание, возвращение.

ББК 83 4

УДК 801: 82

М.М. Апанович, к.ф.н. (Київ)

Художній наратив поетичних збірок Г.А.Мороза «Земля», «Замок дитинства мого»

У статті проаналізовано поетичні збірки Мороза Геннадія Аркадійовича – «Земля» та «Замок дитинства мого». Творчість поета сповнена протиріч. З одного боку, читач знаходить у книгах поета глибокі філософські вірші, сповнені нетривіальної медитації та тонкого ліризму, а з другого – невдалі стильові експерименти, еkleктизм мислення, безпідставний потяг до зображення абсурду, зухвалий антиестетизм, небаліст думки, невдалу «гру в слова» тощо.

Ключові слова: індивідуальний стиль, філософічність, медитація, ліризм, епатаж, еkleктизм, асоціація, метафора, алегорія.

M.M. Apanovych Artistic narrative of poetry collections by H.A. Moroz "Zemlya" ["Earth"], "Zamok dytynstva mogo" ["Castle of my childhood"]

The article analyses the poetry collections by Moroz Gennady Arkadiiovych — "Zemlya" ["Earth"], "Zamok dytynstva mogo" ["Castle of my childhood"]. Poet's creative work is full of contradictions. On the one hand, the reader finds the poet's deep philosophical poem, full of trivial meditation and subtle lyricism in the books and, on the other, — bad stylistic experimentation, eclectic thinking, ungrounded train to impicture absurd, audacious anti-aestheticism, opinion negligence, failed "game of words", etc.

Keywords: individual style, philosophy, meditation, lyricism, epatage, eclecticism, association, metaphor and allegory.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими завданнями сучасного літературознавства. Уродженець Бережан, а нині мешканець міста Маріуполь, Геннадій Мороз – один з відомих представників сучасної української поезії. Член спілки письменників України, лауреат премії В. Сосюри, він запам'ятався читачам своїми поетичними збірками «Сині паморозки» (1981), «Море» (1983), «Вересневі дні» (1985), «Земля» (1989), «Вулиця якірна» (1990), «Ратуша» (1998), «Замок дитинства мого» (1998).

Але цей досить вагомий поетичний доробок Г. Мороза сформував і у читача, і у критики досить неоднозначне ставлення до його творчої спадщини.

Йдеться про протиріччя у сприйнятті поезії Геннадія Мороза. Зауважимо, що ми не прагнемо у цій статті монографічного огляду всього створеного поетом. У поле нашого зору потрапили дві його поетичні збірки: київського видавництва – «Земля» і бережанського – «Замок дитинства мого». Спробуємо зрозуміти, чи мав рацію Ярослав Мельник, який у книзі статей «Сила вогню і слова» гостро висловився про творчу манеру Геннадія Мороза. Прописною істиною є те, що кожен митець намагається відшукати і підкреслити індивідуальне, неповторне «обличчя» своєї творчості. У більшості поетів можна без особливого напруження виділити основну тональність їх віршів – відверте тяжіння до одного, помітно домінуючого принципу: філософічності, медитації, емоційності, психологізму, публіцистичності тощо. Хоча пристрасть до певного жанрового різновиду чи певної тематики в жодному разі не забезпечує митцеві легкий успіх, але, погодьмося, що саме ця риса стає своєрідною «візиткою» його поезії. Вона дає змогу читачеві (навіть після поверхневого знайомства з новими віршами поета) здійснювати при потребі так званий «безконтактний» зв'язок з їх автором за допомогою асоціацій, що вже раніше склалися у його власній уяві під впливом відомої йому творчості митця.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Творчість Г.А. Мороза не стала предметом літературознавчих студій, до його поетичного доробку критики зверталися не часто. На це звернув увагу Мельник Ярослав, який стверджував, що не можна категорично заперечувати існування індивідуального обличчя в поезії Г. Мороза¹. Але головне протиріччя полягає в тому, що обличчя це автор досить часто намагається покривати якоюсь навмисне сплетеною ним самим пеленою незбагненності. Хотілося б списати цей недолік на молодість поета, час учнівства. Та він, на жаль, помітний не тільки в ранніх збірках Мороза, але й у книзі «Земля», створеній уже сорокарічним автором. Ця пелена часом настільки щільна і нерухома, що читач не в силі її припідняти. А тому, інколи байдужий, а інколи вже і роздратований, він йде повз незрозумілі рядки, навіть не спиняючи на них своєї думки, не проявляючи ні найменших емоцій.

Зокрема, вірш «Як ви зоветесь, дорого в куфаєчці грудня...» Навіть шкода, що його цікава ідея просто потонула, розмилася на фоні грубувато-химерних образів: «баби на могилі і вірі на самому споді», глузу «в краватці і чоботях», який справляє нужду і т.п. [3, 99]. Невгамовне прагнення автора бути оригінальним у дібранні (та й частоті використання) метафор, як правило, викликає у читача реакцію, зовсім протилежну тій, на яку сподівався. Так само залишається незбагненим образ ставка із вірша «Втеча», який «ніч простояв по шию в зляканій воді» [3, 30]. Але, власне, чому незбагненим? Адже пояснення тут же дає сам автор: «Якщо дивитись напівпрозора, / То слідом тінь біжить німа. / Якщо дивитись з точки зору / Отих, в кого її нема, / Тоді даремно / Рवेशся ревню [3, 30]. Здається, що до такого «пояснення» додавати просто нічого.

Такі до парадоксальності морозівські асоціації автор книги «Сила вогню і слова» Я. Мельник називає «гвалтуванням уяви, естетичного відчуття» [1, 55]. В той же час критик вбачає у цьому свідомий і надто штучний епатаж, свідоме «бланнявання» поета перед читачем і «волю од усякої логіки» [1, 55]. На наш погляд, епатаж у справжньому розумінні цього слова у Мороза зустрічається досить рідко. Швидше, це очікування автором епатажу. Адже виклик нормі можна назвати сміливим і зухвалим, якщо він здатний збудити яскраве враження (незалежно від того, яке воно: позитивне чи негативне). У Мороза ж ми зустрічаємося зі значною кількістю відверто «безколірних» віршів, тобто таких, які не лишають у пам'яті ніякого сліду. То чи ж варто поетові вести таку дешевеньку гру в слова?

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.

Аналізуючи детально структуру і поетику морозівських віршів, спробуємо зрозуміти внутрішню причину цієї досить помітної (навіть для непрофесійного ока) вади. Складається

¹ Мельник Ярослав. Сила вогню і слова. Літературні портрети. – К.: Рад. письменник, 1991. – С. 54 – 60.

враження, що поетові заважає створений ним «культ рими». Звичайно, рима у поезії – справа далеко не остання. І в Геннадія Мороза тут навіть є неординарні експерименти. Так, інколи в кінці рядка, тобто безпосередньо для римування, поет виносить службові частини мови (частки, прийменники, сполучники), які у змістовому відношенні явно пов'язані з наступним лексичним блоком: «А березіль затіяв / гру для Синиці, річки та містка» [3, 4]. / Ти, горо, про голос високий подбай, бо / Нащо легковажна ромашка, а й та... [3, 8]. / Отож, захопившись сумлінним підбором останніх слів у рядках (у звуковому плані тут претензій бути не може), Мороз не помічає, як починає відчутно втрачати на іншому. Здається, що саме заради рими автор жертвує цілими смисловими блоками, які так і не помістилися в рядки, а значить, випали і з загального змісту. Виходить, що читачеві даремно прагнути впіймати основну думку вірша, в якому образи насильно втиснуті між римами, а логічний ланцюжок між ними так і не був сплетений. Нехтуючи почуттям міри, автор в той же час не зауважує, як у його віршах щезає відчуття «землі», отої «землі», від якої повинна б відштовхуватися фантазія читача.

Таке враження справляє досить багато віршів Мороза із збірки «Земля»: «Ресторан», «Колиба», «Дещо з елементарної математики», «Прихопивши окуляри і «вечірку»...», «Хвиля», «Їзда без рук», «Танці біля річки», «Шлях», «Втеча», «На виставі шкільного драмгуртка» та інші. Ось, наприклад, як починається вірш «Перед концертом симфонічної музики: «Ви, юна сніжинко, не плачте цій шубі в рукав, / Її безголів'я знайде гардеробницю ветху... / На прогашний номер нехай поміняє рука / Без жодних вагань все, що взимку ми носимо зверху [3, 9]. Наступне цитування – середня строфа з поезії «На березі річки, за сто кроків од моря»: «Гиля, стежино, помиєм у вічності лапку... / Похолоділа у жовтому жовтні вода. / А пощастить, то бодай знадобишся на латку / Діду-човнові, що в річку уткнувсь і чита [3, 32].

Невже ж таки автор цих рядків готовий спокійно, без виправдань сприйняти ту оцінку своїх віршів, яка прямолінійно, навіть дещо роздратовано прозвучала колись із вуст Я. Мельника: «Інакше, як словоплетивом, «грою в слова», важко назвати подібні твори» [1, 57]. А що, як раптом припустити, що Морозу природно притаманний такий еклектизм мислення? І хоча такої думки Я. Мельник не висловлює, все ж таки і він у своїй невеличкій розгромній статті про творчість Г. Мороза намагається знайти якесь виправдання подібним поетичним алогізмам: «Можливо, поет ставить собі за мету створити у читача відчуття абсурдності світу» [1, 57].

Питання про еклектизм мислення, світосприйняття, мабуть, не може бути вирішене об'єктивно без «живого» спілкування з поетом як людською особистістю. Тільки за таких умов можна чітко відмежувати внутрішньо притаманне від удавано-маскарадного. А от потяг до зображення абсурду у віршах Мороза можна дійсно-таки відшукати: «Гра в трик-трак? А де ж ті кості, / Що мета метка рука? / (Танки танками трактують / Пісню, дружбу і любов). / Це трактир? А де ж господар, / Товариство, мідяки? / (Танки танками трактують / Душу, совість, ум і честь). / Ти на тракті велелюднім? / А куди сей тракт веде? / (Танки танками трактують / Мову, націю, народ). / Вже на трапах зорельотів? / А чого ж зорі катма? / (Танки танками трактують / Землю, космос, майбуття). / Ой боюсь, кінця не має / Цей, Геннадію, «трактат»... [3, 103].

На нашу думку, саме така гра образами в абсурд не викликає негативних емоцій, і перш за все тому, що у цьому вірші вона абсолютно відверта. Зрозуміло, що тут читач не робитиме спроби віднайти якісь глибинні смислові пласти, приховані за звуковими образами твору. Сприймаються у вірші і алітерації, і симетрична будова всіх строф (повтор III рядка, обрамлення дужками III – IV рядків), і навіть навмисна, демонстративна відсутність рими, що зближує строфи вірша з так званими частівками-нескладівками.

А от «Етюдик» вже дає нам зразок тієї незвичної асоціативності, яка, схоже, починає граничити зі свавіллям у мисленні, бо набуває не зовсім естетичного забарвлення: «Пес до залізниці витяг пісок, / На пероні лапи розпростер. / В'язкою омріяних сосисок / Тягнеться состав брудних цистерн. / Покусавши юних в електричці, / Скупчена, мов думка потайна, /

На пероні вслід собачій тічці / До-о-вго дивиться кокетка відставна» [3, 86]. / Легковажна розкутість і недбалість думки панує і там, де Мороз вдається до неприхованого натуралізму. Це стає помітним в «Пейзажі з пивною яткою», головна героїня якого – руда Афродіта – / Щоранку о восьмій виходить із піни / І чухає спину, / І бюстом гойда / Між столиків чорних в спітнілій юрбі [3, 19]. З Афродітою поєднується ще низка непривабливих, брудних картин і образів. Примітивно-брутальних ознак набуває також раптовий сплеск оригінальностей в іншому вірші Мороза: «Ну як же ти їх вчасно не помітив, / Заслинений кастрате з динамітом?» [3, 29].

І хоча Я. Мельник дорікає поетові за «надто вже вимучені метафори», що з'являються від помітного «намагання автора не впасти в гріх банальності» [1, 57 – 58], все ж у наведених вище рядках стає явним зворотній ефект: такий спосіб втечі від банальності перетворився у саму ж банальність. Та, як бачимо, Морозу не позичати самовпевненості, почуття своєї обраності і неповторності: / На планеті, де робота неохочима, / Вслід за матір'ю судилося мені, / Поклоняючись шанобливо множинам, / Залишатись, як Вітчизна, в однині» [3, 26]. / Здається, такого гордовитого пафосу і таких зухвалих паралелей не було навіть у пушкінському «Пам'ятнику». / І все ж висловлені критичні зауваження на адресу Г. Мороза не повинні створювати однозначно негативного враження про його творчість загалом. Адже хороші вірші у поета все-таки є. Чимало їх і у збірці «Земля». Хвилює (навіть дивує!) інше: автор чомусь начебто не помічає, не розуміє, як розрізнити у власній творчості вдалі і невдалі теми, яскраві і безбарвні образи, як оцінити ступінь виправданості жанрово-стильових експериментів.

Можна з абсолютною переконаністю сказати, що Морозу особливо вдаються вірші медитативного характеру. І просто шкода, що їх у поетичних збірках не так вже й багато.

Серед медитацій автора можна виділити кілька напрямків. Один із них – це вірші про самоту, відчуття покинутості на цьому світі. Вони не є чисельними у збірках поета і швидше виражають короточасний настрій їх автора. І все ж ці твори, безсумнівно, привертають увагу читача своїм проникливим ліризмом, в який часом закрадаються відверто драматичні нотки. Ні-ні та й нахлине в душу поета чи то відчай, чи зневіра, усвідомлення свого бажання бути серед людей і в той же час фатальної приреченості на самотність: «Я упізнав вас. Це ви, самота» [3, 69]. А далі – шкодування за щирими людськими стосунками, біль і образа, що всі оточуючі не живуть, а завчено грають у життя. Драматизм думки поета досить вдало підкреслюється останнім вкороченим рядком: «Боже мій, скільки народу навколо, / І ні душі» [3, 69]. / Споріднений з цими роздумами і вірш Мороза «Я знаю». Поряд зі згаданими у попередній поезії «пройдами, базіками, товаришами» тут з'являються ще й «дорогі друзі», ставлення до яких виражене вже тим, що це словосполучення красномовно взяте у лапки.

Кілька своїх віршів Мороз називає «казками»: «Казка на мигах», «Казка про течію», «Казка червоного листка», «Казка сумніву». Що сприяє такому визначенню жанру? Справді, в морозівських «казках» частково присутня алегорія, та швидше їх всіх об'єднує форма нарративу про якусь не досить звичну подію. Але помітно, що й тут найбільш вдалою із «казок» стає саме та, яка обрамлена авторською медитацією, – «Казка сумніву». До речі, в ній звучить все той же мотив неминучої туги, печалі, який у художньому тлумаченні Мороза виявляє одну з найсильніших рис його поезії. Втіленням фатальності людської долі, її невмолимості, символом втраченої віри («Мені б у віру. Де та віра?») стає у вірші образ всюдисущого понеділка, нав'язливого і непоступливого. Будова вірша (симетрична відповідність першого і останнього рядків) підкреслює не просто циклічність, але й трагічну приреченість життя, незмінним володарем якого є понеділок: / Он понеділок. Став і жде» [3, 21]. Не обминає Мороз у своїх медитаціях і філософську тему. Як правило, такі роздуми про «вічне» відштовхуються від звичайного життєвого епізоду. Фантазія автора набуває космічних масштабів, але потім все-таки знову повертається до наших буденних земних проблем. Такий шлях проходить думка у поезії «Цей вірш про ліктики хвилин». Народжується своєрідна замальовка з натури: картина землі, що прокидається від нічного

сну, наповнюється звуками і фарбами. Але в густий живопис вплітаються думки про життя і смерть, про неминучий плин часу, про кохання і Божу волю. Все у світі єдине і нерозривне. А тому так природно і в той же час іронічно і банально приєднується до величезної картини ранку останній її штрих – крамниця, «ота, де цвяхи продають» [3, 61].

Риси філософічності притаманні також віршу «А коли обсяде кволі груди...» Вже перші його рядки захоплюють думку автора в момент її кульмінації – твір незвично починається з протиставного сполучника «а» : / А коли обсяде кволі груди / Янголів легка рум'яна рать, / Прийдуть подивитись добрі люди, / Як мені не хочеться вмирать» [3, 14].

Поет торкнувся «вічної» проблеми життя і смерті, призначення людини і того сліду, який лишає вона на землі після себе. В дієслівній градації переконливо вибудована вся лінія життя: «жив, страждав, надіявся, погас», де не тільки початок і кінець (жив – погас), але й драматичні протиріччя середини (страждав – надіявся). Привертає також увагу вдале вживання метонімії: рум'яні янголи – рум'яна рать.

Не можна не помітити, що саме в таких ліричних мініатюрах розкривається поетичне обдарування Г. Мороза. В них чується щирість, розкутість думки, ота «незакомплексованість», що забезпечує легке її сприйняття. Саме природність, безпосередність мовлення, а не переобтяженість штучними метафорами дозволяють читачеві проникати в чарівний світ образотворення.

Щоправда, у Мороза можна віднайти і такі рядки, де густа насиченість поетичними тропами не шкодить, а, навпаки, демонструє майстерність їх автора. На жаль, це відбувається не так вже й часто, а саме тоді, коли при вживанні метафоризації поет не переходить межі від оригінального до химерного. Лише так створюється справжня поезія, що здатна залишити глибокий слід у нашій душі і добру пам'ять про її автора: «З господи вийде столітня Ганка, / Помацає сонце на теплім мурі / І стане поволі знімати з ганку / Холодного квітня сліди понурі. / Хитнеться неба ранковий спокій, / Кора вербова запахне терпко, / Де чистить ворон столітній смокінг / І зазирає в ставка люстерко». [3, 45].

Другий напрям у медитативній ліриці Мороза – вірші-спогади, де домінуючим настроєм стає ностальгія, туга за малою батьківщиною, рідною Бережанщиною, Тернопіллям. Вперше так гостро вона зазвучала саме у книзі «Земля». Мабуть, цьому сприяв вік поета – роки, що вже спонукають жити не тільки майбутнім, але й озиратися в минуле, осмислювати вічні людські цінності. (Пізніше у збірці «Ратуша», виданій у Маріуполі, поет присвятить Бережанам цілий цикл із 33 віршів).

Треба прожити півжиття, щоб зрозуміти, що душа назавжди лишається вірною одній-єдиній святині, яку береже все своє життя – цим усвідомленням сповнений ліричний вірш «Це назавжди... / Це назавжди. / І тоді, як хмариною стану, / Море відпустить мене до тієї землі, / Де у Тернополі / Шлюбний букетик фонтану / Не одцвітає / На озера синьому тлі» [3, 35].

Ностальгічний мотив стає основним і в образотворенні вірша «Бережани». Трепетні, а ще більше тривожні спогади про далеку країну свого дитинства, з якою «неначе й на мить не прощався» [3, 72], а разом з тим – освідчення в коханні своєму маленькому містечку.

Помітно слабшим, розмитим у своїй центральній думці виглядає вірш «У Бережанах, де з древнім фіакром...» Мозаїчне нагромадження спогадів-фактів, не завжди мотивованих для читача, створює враження неповної реалізації задуму, втрати того основного художнього орієнтиру, який дозволяє римованим рядкам називатися поезією.

Серед віршів, присвячених краю дитинства поета, не може не імпонувати читачеві поезія «Не рвись, павутинко...», що вкотре повертає його автора думками до рідного Тернополя: Не рвись, павутинко, / Хоч відстань, / І відстань, / І відстань... / Коли самота / До Азова іде наглядать, / Тоді ти єдина / Лише до тернового міста / Любов мою тиху / Зумієш-таки передать» [3, 77].

Цими ширими рядками, що так трепетно відображають хоч і хисткий, але не втрачений зв'язок Г. Мороза з Бережанщиною, відкриває поет і свою наступну збірку – «Замок дитинства мого», у котрій всі вірші звернені до міста дитинства і юності їх автора.

Загальна тональність збірки визначається легко і прозоро – такої ностальгії за батьківщиною ще не було в жодній книзі поета. Більше того, з ряду віршів взагалі складається враження, що поет тільки й живе що спогадами про Тернопілля і страждає від несамовитої, невимовної туги через те, що змушений (а чи й справді змушений?) жити на березі Азовського моря, далеко від рідних країв.

До речі, хоча Г. Мороз вже давно залишив Тернопільщину, але лексичний запас поета видає в ньому західняка. Це вживання полонізмів або діалектизмів, що виникли під їх безпосереднім впливом, чи просто слів, мало характерних для сходу України. Таких слів було досить багато у збірці «Земля»: гербата, вакації, знимковання, зимно, вуйко, мешта, сукенка тощо. Ще розмаїтішим стає цей лексичний пласт у «Замку дитинства мого» – він може скласти досить багатий матеріал для дослідника-лінгвіста: ровер, кобіта, бальон, келішок, фіра, дзигарок, варги, льоди та ін.

Якщо ж говорити про літературознавчий погляд на книгу «Замок дитинства мого», то тут, звичайно, можна шукати різноманітні «за» і «проти». Але, на наш погляд, вона є чи не найвдалішою у поетичному доробку Г. Мороза. Перш за все, імпує чітка спрямованість, цілісність і тематики, і основного мотиву, який об'єднав включені до неї твори. У книги дійсно з'явилося оте «обличчя», якого так часто не вистачало морозівським поетичним збіркам. Навіть незважаючи на мозаїчність, можна сказати, певну сумбурність подачі в ній поетичного матеріалу.

Спробуємо для аналізу визначити основні тематичні групи серед поезій, що склали збірку «Замок дитинства мого».

Одна з них – це детально, скрупульозно вимальовані реалії «того життя»: середня школа № 1, технікум, музична школа, склозавод, «макаронка», «цегельня», «оцетовня», маслозавод, майстерня «Індпошив», «Сільгосптехніка», автошкола, «Заготскот», «Заготзерно» і «Заготсіно», міський цвинтар, озеро... Не просто описані, але часом навіть любовно олюднені у спогадах, ці реалії далекого дитинства і юності поета створюють той важливий фон, на якому змальоване буденне бережанське життя 1950 – 60-х рр. Деякі з цих реалій означають для поета значно більше – вони стали своєрідними символами, мірилом важливості життєвих етапів, вірних і хибних вчинків, сутності людського існування. У цьому контексті одним із найцікавіших є вірш «Ратуша». Міська бережанська ратуша з чотирма циферблатами перетворилася для поета в мудрого порадника, який вчить цінувати кожен мить життя, що б вона з собою не принесла – щастя чи сум, вірність чи зраду: «Дивлюся: / Пів на радість, / Пів на сум, / І все життя до хвилечки / На працю» [2, 39].

Наступна група віршів складає своєрідний «посібник» з географії Бережан. Тут і невеличкі бережанські вулички, і знаменита гора Лисоня, і ріка Золота Липа, і Площа Ринок, і бережанські передмістя Адамівка, Лісничівка, Хатки, Золочівка, Рай – кожному з них поет зробив маленьку посвяту. Вірш «На Лисоні зима» – це не просто місцевий етюд, він виводить думку поета спершу на осмислення свого життя, а потім і на загальнолюдський, філософський рівень: «На Лисоні зима. То Синочкам співа коліскову / України любов. Та не чуть ні мелодій, ні слів. / До Святої гори все летять і летять на розмову / Білі птиці розлук, сиві ангели маминих снів» [2, 30].

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Щемним болем за батьківщиною наповнений триптих «Над Золотою Липою мости». Минуле і теперішнє міцно пов'язане невидимими мостами, які не зруйнують ні відстані, ні літа: «Стану за літами я, де хустина матова / Туманцю ранкового впала до весла. / Липо Золота моя, липо діамантова, / До якого моря ти човник понесла?» [2, 83].

Збірка Геннадія Мороза «Замок дитинства мого» переповнена не тільки географічними назвами, але й спогадами про друзів дитинства Г. Мороза, про відомих у ті часи людей Бережанщини. Звичайно, такого плану вірші більш цікаві землякам поета. Але є серед них і такі, що не просто осмислюють конкретний життєвий епізод чи особистість, а й дають поштовх читачеві для усвідомлення прописних істин людського існування, розуміння таких понять як добро і зло, дружба і зрада, самопожертва і малодушність. Без сумніву, тут

привертає увагу вірш «Вітя Жолудько», останні рядки котрого стають судом пам'яті для тих, хто не здатний в час біди протягнути товаришеві руку допомоги: «Осінь надворі. Тополі, мов свічі... / Десь для дружини купля нас турки / Чемний мужчина, якому при стрічі / Пам'ять не схоче подати руки» [2, 17].

Не менше зворушує своєю тематикою і художньою майстерністю триптих «Баба Морозиха», присвячений, як ми розуміємо, бабці поета. Особливо вражає друга замальовка, яка асоціативно відсилає нас до Святого Письма, осмислюючи біблейський вислів «нести хрест»: / Там сяє зоряна хустина, / І гуркіт фір, і дзвін підків, / Там Храм, де внука охрестила / Бабуня потай од батьків. / За мене Господа просила, / Щоб ні хвороба, ні тюрма... / І хрестик мій сама носила, / Аби не кривдили дарма. / А світ поволі голубішав. / Плоди рвучи з його гіллі, / Я підростав. І хрест той більшав, / І гнув бабуню до землі» [2, 79 – 80].

У збірці «Замок дитинства мого» Г. Морозу з найбільшою силою вдалося продемонструвати свій талант у створенні віршів медитативного, філософського характеру, головним героєм котрих стає Пам'ять – пам'ять про отчий дім, про батьків і друзів, про неповторні у своїй красі куточки бережанської природи, про прагнення зберегти у серці найдорожчі спогади. Це такі поезії, як: «Вишні», «Ручка в дверях», «І треба хоч раз, а таки запізниться», «Там», «Ранок, як повернення в дитинство...», «Капличка», «Гляньте, осінь яка!», «Водограй на Площі Ринок», «Подих». Частина з цих віршів вже входила до попередніх книг Мороза, змін зазнали лише їх назви. Але, називаючи збірку «Замок дитинства мого» своєю найважливішою книгою, поет, звичайно, зібрав до неї всі свої найвдаліші творіння. Адже саме в цих віршах Мороза ми бачимо не тільки змістову довершеність, але й неабияку майстерність образотворення: «Кульбаб / Золочені коронки / Там пестять пучки полудневі. / Там на дистанції короткі / Стартують / Дошки травневі» [2, 60].

Особливо вдаються Г. Морозу осінні пейзажі: то насичені густим живописом, де «пада слива куляста», «гілка чукає звук» і «шерех вийма реп'яхи з сорочини» («Гляньте, осінь яка!»), а то сповнені передзимовим холодом і смутком: / Пізня осінь мовчанням привабить, / Коли явить при чорній ріллі / Заворожену душу кульбаби – / Заморожений видих землі» [2, 99].

І все ж таки головною окрасою збірки є поезії, домінуючим мотивом котрих стає біблійна притча про блудного сина. Блудний син у цих віршах – це сам поет, котрого доля закинула далеко від отчого дому. Але саме на відстані відбувається переоцінка цінностей, усвідомлення того, що заради примарної слави не можна зраджувати найдорожче: «Там у труби параду / Куцу славу не видмеш, / Там за глупство і зраду / Б'є годинник навідмаш» [2, 163].

Вся збірка сповнена переконанням Г. Мороза, що і донині «Бережуть Бережани / Замок дитинства мого» [2, 53]. Але у вірші «Станція Бережани» металевий перестук коліс потяга, що мчить без зупинки повз знайомі місця, ще раз нагадує поетові про складне переплетіння життєвих шляхів. «Вірш на задану тему» – це щирі слова освідчення у любові і клятва у вірності Бережанам: «Я від тебе й прокльон / Із поклоном приймаю за дар». Саме цей настрій визначає ту мету, заради якої створив Г. Мороз книгу-посвяту рідному Тернопілля. Творчий потенціал художньої картини світу поета висвітлює новаторські явища в українській ліриці доби. Перспективно варто вивчати поетику митця, особливості віршування, а також своєрідність поетичної мови автора, уміле застосування метафор, синонімів, епітетів тощо.

Література:

1. Мельник Я.Й. Сила вогню і слова: літературні портрети. – К.: Рад. письменник, 1991. – 228 с.
2. Мороз Г.А. Замок дитинства мого: поезії. – Бережани, 1998. – 175 с.
3. Мороз Г.А. Земля: поезії. – К.: Молодь, 1989. – 112 с.

Нарративный дискурс сборников «Земля», «Замок детства моего» Г. А. Мороза

В статье проанализированы сборники стихотворений Мороза Геннадия Аркадиевича – «Земля» и «Замок детства моего». Творчество поэта отличается противоречивостью. С одной стороны, читатель находит в книгах поэта глубокие философские стихотворения, медитации и тонкий лиризм, а с другой –

неудачные стилевые эксперименты, эклектизм мышления, изображение абсурда, вызывающий антиэстетизм, неудачная игра словом.

Анна Верлата, асп. (Івано-Франківськ)

УДК 821.161.2:82-2

ББК 83.3 (4Укр) 6

Еволюція протагоніста у драматургії Василя Пачовського

У статті розглянуто особливості конструювання центральних персонажів драматичних творів Василя Пачовського «Сон української ночі», «Сонце Руїни», «Сфінкс Європи», «Роман Великий» та «Гетьман Мазепа». Наголошено на особливостях психотипу протагоністів кожного твору, способах реалізації в характері кожного конкретного героя основного мотиву протиріччя між розумом та дією, що є домінантним для драматичної творчості автора. Простежено процес поступової реалізації модерністських елементів у характеротворенні головних персонажів.

Ключові слова: драма, драматична поема, протагоніст, психотип, антагоніст, конфлікт, символізм, романтизм.

Anna Verlata. The evolution of protagonist in the dramas by Vasyl Pachovskyi

The article highlights the specificity of the main characters' creation in Vasyl Pachovskyi's plays «The Dream of Ukrainian Night», «The Sun of the Ruin», «The Sphinx of Europe», «Prince Roman the Great», and «Het'man Mazepa». The primary focus of the article is on the main psychological types of the plays and their part in the expression of the dominant ideas in these works. The realization of modernistic tendencies in the creation of the characters is considered.

Keywords: drama, dramatic poem, protagonist, psychological type, antagonist, conflict, symbolism, romanticism.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими чи характерними завданнями. В українській модерній драматургії п'єси Василя Пачовського вирізняються своєю широкою символістською смисловою палітрою й водночас чіткою системністю й послідовністю концептуальних думок, які автор вкладає у кожен окрему п'єсу. Домінантним мотивом у творчості драматурга є боротьба українського народу за становлення самостійної держави. За допомогою художніх прийомів драми В. Пачовський прагнув якомога повніше й чіткіше відобразити безперервність, продовжуваність української національно-визвольної боротьби, а отже, беззаперечне історичне право України на незалежність. При цьому ключова роль у здійсненні письменницького задуму належить протагоністові кожної з п'єс, адже саме головний персонаж великою мірою є виразником пафосу твору, через його монологи та діалоги з іншими героями реципієнт формує власне розуміння ідейної наснаженості твору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Микола Кодак зазначав, що «родова особливість драматичної характерології названа присутньо: герой має зробити вибір, здійснити вчинок – і цим самим виявити свою життєву позицію, а отже – духовну суть своєї особи» [Кодак 2010: 68]. Деякі теоретико – та історико-методологічні аспекти української драматургії ХХ ст., зокрема драматичні твори В. Пачовського, вже були предметом дослідження в літературознавчих працях Миколи Євшана, М. Ільницького, Н. Малютіної, С. Хороба тощо. Проте досі не з'являлося студій, які б комплексно аналізували специфіку розвитку центрального персонажа драматичних творів Василя Пачовського як одного із найплідніших (близько 10 п'єс) українських драматургів початку минулого століття. Тому завданням нашої розвідки є встановлення специфіки характеротворення головного героя у п'єсах В. Пачовського «Сон української ночі», «Сонце Руїни», «Сфінкс Європи», «Роман Великий» та «Гетьман Мазепа», а також характеристика психотипу кожного конкретного протагоніста з точки зору різноплановості художнього мислення драматурга.